

HISTORIOGRAPHY

DOI: 10.46340/ephd.2023.9.3.2

Kateryna Chuiko

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0626-6558X>

*Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vinnichenko,
Ukraine*

UKRAINIZATION OF HIGHER EDUCATION DURING THE PERIOD OF THE NATIONAL REVOLUTION OF 1917 – 1921: HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

Катерина Чуйко

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
Україна*

УКРАЇНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЗА ДОБИ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

The concept of the high school Ukrainization has no established definition in historical terminology. In many researches the concept was linked to learning the tendencies in the systemic usage of the Ukrainian language in the educational and scientific process, the creation of new educational programs and/or the reorganization of the management system by schools in the conditions of the revival of the Ukrainian statehood. The aim of the study is the complex learning of the scientific studies where authors describe the high school reformation in nine provinces of Naddnriprianshchyna. During the National Revolution they were subordinated to the General Secretary government and to the Council of National Ministers of the Ukrainian Central government that was soon called the Council of Ministers of the Ukrainian State and in 1919 it was recalled the Council of National Ministers of the Directory of the Ukrainian National Republic. The tasks of the research were formulated in tracking the changes in high school management, the directions in the reformation of the educational process, language, the creation of the educational programs, the development of scientific activities in Ukrainian institutions of higher education. The analysis of the studies showed that these problems were examined together with scientific and sometimes opposite interests of the scientists that were investigating different directions in the history of Ukrainian revolution. The exception is only the complex investigation of the history of Ukrainian education. In general, scientists paid more attention to the reformation processes in the imperial system of education, the development of the Ukrainian university and special higher education, the illumination of the scientists' activity in the revolutionary high school transformation during the Ukrainian revolution. It is also mentioned that the above said problems must be deeply investigated on the theoretical and regional levels.

Keywords: Ukrainization, high school, Ukrainian education, Ukrainian national revolution, 1917 – 1921.

Постановка проблеми.

У сучасній історичній термінології поняття «українізації» вищої школи не має усталеного значення. В багатьох працях цей термін «прив'язувався» дослідниками до тенденцій системного використання української мови в освітньому процесі, проблем творення нових навчальних програм та/або реорганізації системи управління навчальними закладами в умовах відродження української

державності. Діяльність урядів Центральної Ради, Української Держави й Директорії у сфері освіти в період 1917–1921 років у потрактуванні сучасних істориків постає багатомірним процесом. Історіографічний напрямок дослідження зазначеної проблеми в останні десятиліття частково репрезентували дисертаційні роботи, монографії та статті які містили розмаїті оцінки освітянського руху, висвітлювали окремі проблеми реалізації політики національних урядів у сфері здійснення реформ вищої школи в Наддніпрянській Україні доби Української революції. Аналіз досліджень свідчить, що згадані проблеми розглядалася співзвучно із науковими, часом діаметрально протилежними, інтересами науковців, які працювали у різних тематичних нішах дослідження історії Української революції: педагогіки, соціології, економіки, історії. Виняток становлять комплексні історіографічні дослідження присвячені відродженню української державності включно таких її складників як національна освіта¹. Відзначимо, що окремі періоди її історії доби Національної революції висвітлювалися у працях вітчизняних вчених достатньо глибоко й різнобічно у загальноукраїнському² та регіональному аспектах³. За умов певного накопичення знань систематизацію сучасної наукової літератури з історії вищої освіти України періоду 1917–1921 рр., за проблемно-хронологічним принципом, запропонував історик Д. Підлісний. Спираючись на результати аксіологічного та методологічного аналізу праць, які були опубліковані після проголошення незалежності України у 1991 році, науковець висловив думку про необхідність окремішнього дослідження означеної групи історіографічних джерел⁴. У зазначеному контексті вірним є висновок Н. Матвієнко, яка стверджувала, що використання документального матеріалу та видань, які до 1991 року зберігалися у закритих фондах архівів та спецвідділах бібліотек, сприяли появи в останні десятиліття якісно нових праць, котрі вирізнялися «свіжістю» постановки досліджуваної проблеми⁵. Саме новітні наукові здобутки істориків, присвячені вивченню процесів розбудови національної та українізації вищої школи, потребують окремішнього концептуального аналізу.

Мета дослідження. Метою даного історіографічного дослідження є комплексне вивчення наукових праць автори яких висвітлювали розмаїті аспекти реформування вищої школи в адміністративних межах дев'яти губерній Наддніпрянщини, які у роки революції підпорядковувалися урядовим структурам Генерального Секретаріату й Ради Народних Міністрів Української Центральної Ради, згодом Ради Міністрів Української Держави, а з 1919 року Ради Народних Міністрів Директорії УНР. Враховуючи тематичне наповнення наукових праць, спираючись на потенціал науково-інформаційного ресурсу останніх автор публікації сформулював такі завдання: відстежити зміни в системі управління вищою школою, показати напрямки реформування навчального процесу: встановлення мови навчання, творення національних навчальних програм, наукової діяльності закладів вищої освіти України. Такий підхід дозволить створити цілісну картину реформування вищої школи в Наддніпрянській Україні доби Національної революції 1917–1921 років. У відповідності до визначених у статті завдань автором було залучено до аналізу такі групи історіографічних джерел: праці, що мають комплексний характер, спеціальні роботи (авторські, колективні), дисертаційні дослідження, статті й матеріали котрі репрезентували нові підходи до продукування сучасних наукових знань закладами вищої освіти.

Виклад основного матеріалу.

Розвій революції в материних українських землях надав імпульс реформуванню університетської ланки освіти, спонукав до розбудови низки національних закладів, що мали стати основою розвитку Нової України як соціальної держави (визначення М. Грушевського). Повне та

¹ Капелюшний В. (2004) Українська національна державність доби визвольних змагань (1917-1921 рр.): історіографія: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.06. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ. 511 с.

² Машевський О. (1997) Політика уряду Гетьмана П. Скоропадського в галузі освіти, науки, мистецтва: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Машевський Олег Петрович; Київ. нац. унт. ім. Тараса Шевченка. – Київ. 16 с.; Іванова Л. (1997) Становлення та розвиток радянських органів управління освітою в Україні (1917-1920). *Вісник державної академії управління при Президентові України*. Вип. 1. Київ. С. 236–250.

³ Філоненко О. (2018) Освіта Єлисаветградщини (Кіровоградщини) другою половиною ХХ–ХХ століття в історико-педагогічних рефлексіях українських дослідників: автореф. дис. ... докт. пед. Наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини. Умань, 43 с.;

⁴ Підлісний Д. (2011) Вища школа України в період 1917–1921 рр.: історіографія проблеми. *Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ": зб. наук. пр. Харків: НТУ "ХПІ". № 20. С. 110.*

⁵ Матвієнко Н. (2013) Освітня політика українських урядів в революційні часи (1917–1920 рр.): новітня історіографія. *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 39. Київ. С. 145.

цілісне дослідження історії створення та діяльності українських державних університетів в 1917–1921 роках на основі потужної джерельної бази (використано 563 одиниці зберігання 40 архівних фондів) здійснив О. Завальнюк. Автору вдалося суттєво розширити фактографічну складову висвітлення ролі української інтелігенції та національних урядів у створенні матеріальної й інтелектуальної основи діяльності вищої школи в особах її кращих представників. У монографії державні національні університети представлені як освітні, наукові та культурні осередки національного буття, відродження української державності. Акцентовано увагу на проблемі подолання об'єктивних труднощів, що супроводжували їхній розвиток¹.

Важливим напрямком розвитку сучасної історіографії визнано регіональні дослідження історії вищої освіти в Україні репрезентовані на рівні окремих дисертаційних робіт й низки публікацій, в яких розкривалися такі аспекти досліджуваної проблеми як діяльність представників освітньої та наукової еліти з розбудови українських вишів, реформування освітнього та наукового процесу, матеріального забезпечення життєдіяльності навчальних закладів, деякі інші. На нашу думку, достатньо плідно вивчалися традиції розвитку вищої школи на Київщині, Харківщині та Півдні України. Зокрема, спроби реформування вищої школи України у різні періоди Національної революції здійснено в дисертаціях Д. Розовика, О. Завальнюка, О. Філоненко², роботах Л. Бондарчук, Т. Висоцької, О. Іванової, Д. Підлісного, Л. Корж-Усенко, інших вчених³. Науковці створили детальну мапу закладів вищої освіти які постали у період революції. За підрахунками Д. Розовика, було засновано понад 60 народних університетів та профільних інститутів. З них розпочали роботу більше 35 одиниць⁴. У науковий обіг дослідники вперше увели архівний джерельний матеріал, аналіз якого засвідчив безпідставність тверджень радянських істориків про провал національними урядами освітньої політики в Україні. Безперечними здобутками вчених слід визнати ґрунтовні історичні екскурси, що висвітлювали систему підготовки фахівців різних сфер економіки, напрямки діяльності організаторів вузівської науки, проблеми відродження вишів національних меншин в Україні. На особливу увагу заслуговують праці в яких науковці започаткували вивчення проблеми формування наукового-педагогічного складу українських вишів⁵.

Відомо, що процеси реформування вищої школи в Україні затяглися у часі. Такий стан обумовлювався складним матеріальним становищем, відчутним спротивом російських шовіністичних кіл в академічному середовищі Наддніпрянщини. Мабуть, не випадково історики неодноразово зверталися до аналізу джерел, які з різних сторін репрезентували зазначений процес. Зокрема, складова політичного дискурсу досліджуваної проблеми ґрунтовно вивчалася Т. Висоцькою. Дослідниця нагадала, що колоніальний тиск проімперських сил мінімізував освітні можливості

¹ Завальнюк О. (2011) Утворення і діяльність державних українських університетів (1917-1921 рр.). Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 652 с.

² Розовик Д. (2011) Національно-культурне будівництво в Україні у 1917-1920 рр. : дис.....д-ра іст. наук. : 07.00.01. Київ. ун-т. ім.. Т. Шевченка. Київ, 388 с.; Завальнюк О. (2011) Утворення і діяльність державних українських університетів (1917 – 1921 р.) : дис... .. д-ра іст. наук : 07.00.01. Інститут історії України НАН України. – Київ. 432 с.; Філоненко О. (2018) Освіта Єлисаветградщини (Кіровоградщини) другою половиною ХХ –ХХ століття в історико-педагогічних рефлексіях українських дослідників: дис. ... докт. пед. Наук: спец. 13.00.01. Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини. Кропивницький. 479 с.

³ Бондарчук Л. (2017) Сторінка історії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Всеукраїнський науково-практичний семінар «Розвиток освіти в добу Української революції (1917-1921)». Збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару 17 травня 2017 року. Київ, С. 47-49; Висоцька Т.(2021) Освіта в Україні періоду Революції 1917-1921 років: Незавершена спроба реформування . *Наукові записки Тернопільського нац. ун-ту ім. В. Гнатюка*. Т.1.С. 168 – 178; Розовик Д.(2001) Становлення національної вищої освіти і науково-дослідної праці в Україні (1917-1920 рр). Етнічна історія народів Європи. Вип. 8. С. 55-58; Іванова О. (2017) Підлісний Д.В. Досвід трансформацій вищої освіти Харківського регіону за революційної доби (1917-1921 рр.): соціокультурні та економічні аспекти. *Регіон – 2017. Стратегія оптимального розвитку*. Матеріали Міжнар. наук. – практ. конф., 19-20 верес. 2017 р. Харків,С. 191-193; Корж-Усенко Л. (2018) Розбудова мережі вищих навчальних закладів у добу українського державотворення (1917-1920 рр.). *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія педагогіка. № 1. С. 29-37.

⁴ Розовик Д. (2004) Національно-культурне будівництво в Україні у 1917-1920 рр. : дис.....д-ра іст. наук. : 07.00.01. Київ. ун-т. ім.. Т. Шевченка. Київ. С. 109.

⁵ Завальнюк О. (2010) Кадри українських університетів у 1918-1920 рр.: особливості формування і якісний склад. *Вісник Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка*. Історичні науки. Вип. 3. С. 258-273.

для населення, тому реформування галузі було для українських урядовців пріоритетним напрямком діяльності. Рушіями освітніх процесів виступали українські політичні сили та національна наукова й вчительська еліта. Урядове законодавство Центральної Ради, Гетьманату й Директорії мало багато спільного і логічно взаємодоповнювалося на рівні профільних законів ухвал та постанов державних органів влади. Вірним є ствердження науковиці, що на відміну від політики російського Тимчасового уряду в Україні сформувалася лінія на відокремлення церкви від держави, а духовна освіта була лише частиною державної культурно-освітньої політики¹.

Історик Д. Підлісний відзначав, що одну із головних ролей у справі мобілізації освітян відіграли академічні наради та з'їзди. Особливою, як вважає вчений, була їхня роль у розробці базових теоретичних принципів реформування освіти України². На початку квітня 1917 року у Києві відбувся Перший Всеукраїнський учительський з'їзд, який об'єднав національну інтелігенцію. Його метою було вибудувати проекти українізації освіти на всіх рівнях, зокрема, розробити плани створення кафедр та організації курсів українознавства у закладах вищої освіти України. Другий Всеукраїнський учительський з'їзд, що відбувся 10 – 12 серпня 1917 року, поставив нові завдання: по-перше, передбачалося щоб «... у вищих школах на Україні були заведені виклади курсів на українській мові», по-друге, була налагоджена підготовка «... нових наукових сил для українських викладів», по-третє, [передбачалося] відкрити у вузах кафедри «з українськими викладами».

Вибудовуючи стратегію реформи освіти уряд Центральної Ради на одне із перших місць поставив завдання «піти іншим шляхом» відмінним від освітніх традицій Російській імперії. Основні засади українізації навчальних закладів було викладено у відозвіт до українського народу від 22 березня 1917 року та резолюції Українського національного конгресу (квітень 1917 року). Мовилося про відродження української мови, створення національних, загальноосвітніх, спеціальних вищих навчальних закладів, матеріальне забезпечення освітніх установ, збільшення наукових періодичних видань³.

На засіданні Центральної Ради 26-27 червня 1917 року відбулося обговорювання декларації Генерального секретаріату. Депутат П. Клепацький від імені фракції трудовиків запропонував свої доповнення й поправки до її змісту, зокрема, зазначивши таке: «Щодо освіти, то треба завести окремого попечителя, котрий би об'єднував нинішні 3 округи: Київську, Харківську та Одеську. Українізація шкіл повинна бути переведена негайно. Справа шкільна дуже важлива: се альфа і омега автономії. Зараз вона надається найбільше до здійснення...»⁴. Боротьба за освіту передбачала використання усіх можливостей. Одним із важливих кроків у справі вирішення мовного питання стало клопотання перед Тимчасовим урядом про підготовку акту офіційного визнання української мови мовою освіти та переведення діловодства на українську мову. Відповідне клопотання було прийняте Генеральним секретаріатом 8 вересня 1917 року. Міністром освіти Тимчасового уряду О. Мануйловим навіть передбачалося фінансування проекту відкриття двох гімназій й українських кафедр у Київському університеті, надання підтримки Українському науковому товариству та видання у необхідних обсягах шкільних підручників українською мовою.

Потужним кроком на шляху формування національного за змістом підґрунтя освіти стала підготовка Генеральним секретарем освіти І. Стешенком проекту циркулярного листа до директорів та інспекторів державних початкових, середніх і вищих освітніх установ про обов'язкове запровадження у керованих ними закладах такого предмету як українознавство. Цей проект 13 вересня 1917 року було заслухано на засіданні Генерального секретаріату та надіслано на затвердження до міністерства освіти Генерального Секретаріату⁵.

На шляху боротьби Центральна Рада почала створювати прообраз українського народного університету. На це були виділені відповідні кошти. На засіданні Малої Ради було запропоновано

¹ Висоцька Т. (2021) Освіта в Україні періоду Революції 1917-1921 років: Незавершена спроба реформування *Наукові записки: зб. ст. / Терноп. нац. ун-ту ім. В. Гнатюка*. Т.1. №1. С. 168 – 178.

² Підлісний Д. (2014) Роль академічних нарад у реформуванні системи вищої освіти: досвід революційної доби (1917 – 1920рр). *Гілея: науковий вісник*. Вип.87. С. 39

³ Макаренко К. (2019) Українізація Вищої освіти в період Української Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (1917 – 1918рр.) . *Українознавство: зб. наук. пр.* Вип. 2 (71). – С. 194.

⁴ Музика О. (2012) Освітня політика Центральної Ради (червень – листопад 1917р). *V Волинська міжнародна історико-краєзнавча конференція*, 9-10 листопада 2012 . Житомир. С. 199.

⁵ Музика О. (2012) Освітня політика Центральної Ради (червень – листопад 1917р) // *V Волинська міжнародна історико-краєзнавча конференція*, 9-10 листопада 2012 . Луцьк. С. 199.

перетворити його на професійний заклад вищої освіти. Передбачалося створення підготовчих курсів для вступу на навчання в складі усіх факультетів народного університету. Однак, у процесі організації вишу виникли труднощі. Наприклад, 6 серпня 1917 року на засіданні шостої сесії Центральної Ради І. Стешенко доповідав про діяльність Секретаріату, розповівши про поточні результати розвитку освіти. Як виявилось, деякі земства не мали коштів для будівництва шкіл і на освіту взагалі. Тому на черговому засіданні Малої Ради (18 серпня 1917 року) Генеральний секретар освіти І. Стешенко звернувся з клопотанням виділити на організацію Народного університету 25000 крб., яке було ухвалено всіма присутніми. Також І. Стешенко передав прохання Коаліційної ради київського студентства організувати комісаріат з участю Центральної ради. Наукова секція при секретаріаті ухвалила заснувати такий комісаріат з участю представника від Генерального секретаря освіти. Мали місце й певні успіхи. Вже 11 жовтня 1917 року на засіданні Генерального секретаріату І. Стешенко доповів «...про заведення [викладання] з поточного року як обов'язкових предметів української мови та українознавства (української літератури, історії та географії)». Отримавши статус вищих державних органів влади після проголошення III Універсалу Центральної Ради й Генеральний Секретаріат розширили межі роботи над розвитком освіти у напрямку фінансування інститутів, затвердження проектів будівництва українських університетів та коренізацію діючих.

Проблема відкриття українських вишів та модернізація освітнього процесу в закладах освіти, які існували в Україні доби революції, залишається актуальною в наш час. Дослідження показали, що вже у 1917 році були відкриті географічний інститут в Києві, прийнято програму створення груп педагогічних інститутів в губернських центрах і великих містах. Також влітку 1917 року у Київському університеті відкрили чотири українські кафедри: мови, літератури, історії та західноруського права. Восени 1917 року у Харківському університеті почала працювати українознавча кафедра, а на весні 1918 року розпочався перехід усього закладу освіти на українську мову навчання. В Одеському університеті, Ніжинському, Полтавському, Київському та інших педагогічних інститутах відкрилися кафедри української мови, історії, культури, географії, етнографії українського народу. Приділялася значна увага вищій технічній освіті, яка отримала досить велике фінансування. Наприклад, за кошти держави у Києві було відкрито технічний, а в Миргороді художньо-промисловий інститут.

У роки перебування при владі урядів П. Скоропадського були утворені 3 державні українські університети в Києві, Катеринославі і Кам'янці-Подільському і 8 народних університетів в Харкові, Сумах, Полтаві, Кременчуці, Черкасах, Житомирі, Вінниці і Чернігові¹. Зміцнювалася матеріальна база вишів. Так, О. Завальнюк зазначає, що в цей час Кам'янець-подільський університет мав свою літографію та орендував друкарню, в яких випускалися тексти лекцій, газети, журнали тощо. Також в університеті діяли осередки українських політичних партій, громадських, молодіжних, профспілкових організацій². Дослідниця Т. Висоцька наголошувала, що за Гетьманату механізми керування освітою зміцнилися. Гетьман фактично продовжив і успішно розвивав освітню політику Центральної Ради³. Влітку 1918 року Рада Міністрів виділила нові кошти (6,28 млн. крб.) на програму відкриття нових вузів в Україні та оновлення вже існуючих, та доручила це новоствореній комісії на чолі з В. Вернадським. У результаті Київський народний університет став Київським державним українським університетом, а у Полтаві відкрилися юридичний та історико-філологічний факультети, було «одержавлено» університети у Харкові, Одесі, Катеринославі. Влітку 1918 року в Києві відкрився інститут археології, в якому існувало три відділи: археологічний, археографічний та історії мистецтва⁴. О.М. Завальнюк стверджує, що головним серед державних університетів був Київський, який 27 липня 1918 р був перейменований законом Ради міністрів, а пізніше підтверджений П. Скоропадським, у Київський державний український університет, в якому викладали найкращі українські викладачі та науковці⁵.

¹ Висоцька Т. (2021) Освіта в Україні періоду Революції 1917-1921 років: Незавершена спроба реформування *Наукові записки: зб. ст. Терноп. нац. ун-ту ім. В. Гнатюка*. Т.1. №1. С. 175.

² Завальнюк О. (2002) Вироблення концепції будівництва українського національного університету (початок XX ст. – 1920р.) . *Етнічна історія народів Європи: зб. наук. пр.* Київ. С. 81.

³ Висоцька Т. (2021) Освіта в Україні періоду Революції 1917-1921 років: Незавершена спроба реформування // *Наукові записки: зб. статей Тернопільського Нац. ун-ту ім. В. Гнатюка*. Т.1. Тернопіль. С. 176.

⁴ Розовик Д. (2001) Становлення національної вищої освіти і науково-дослідної праці в Україні (1917-1920 рр). *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 8. С. 58.

⁵ Завальнюк О. (2002) Вироблення концепції будівництва українського національного університету (початок XX ст. – 1920р.) . *Етнічна історія народів Європи: зб. наук. пр.* К., С. 84.

Ще однією проблемою, що стояла на шляху до реформування освіти було нестача українських наукових кадрів. Відомо, що в академічних колах не всі були задоволені держаною політикою здійснення українізації закладів вищої освіти. Зокрема, російськомовна більшість професури, виступала проти повної українізації навчального процесу. Вони пропонували нібито компромісні рішення щодо створення паралельних курсів викладання профільних дисциплін українською мовою. Аргументи шовіністів зводилися до наступного: «Бажання змінити загальноруську літературну мову в майбутній Україні такою штучно виробленою не зовсім розробленою мовою погрожує затримкою розвитку освіти того народу, який примушений буде нею користуватися і цього не можна іншим пояснити, як бажанням зруйнувати старий культурний і духовний зв'язок між великоруським і малоруським племенами¹. Ситуацію з станом забезпечення української науки кваліфікованими вченими ілюструє вираз Олександра Грушевського, який вважав, що «...українська інтелігенція має дуже малий науковий кадр. Се також відчувається, хоч і менш помітно для широкої публіки». Тому, на його думку, слід було зайнятися підготовкою наукових працівників або їх знайти, тобто «...зібрати тих, які вже працювали для української науки, писали на українській мові і друкували ще у Львові, коли не можна було в Києві». О. Грушевський наголошував, що робота таких викладачів повинна була спрямовуватися на те, аби забезпечити на високому рівні підготовку національних інтелігентів, «знайомих добре з українською мовою, історією літератури, історією, географією, економікою»². Сучасний історик Д. Розовик, наголошував на тезі, що за найменшої можливості українські уряди переймалися цією проблемою. Зокрема, всім університетам влада дозволяла відкривати аспірантуру та докторантуру, створювати спеціалізовані ради по захисту дисертацій, які мали право присуджувати наукові ступені дослідникам³. Однак, окреслений аспект урядової діяльності, на нашу думку, вимагає додаткової уваги сучасних дослідників з тим, щоб розкрити систему підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, яка на вказаний час переживала первинний етап свого становлення.

Ще одним великим досягненням української влади стало створення 14 листопада 1918 року за сприяння Гетьмана П. Скоропадського Української Академії наук, яку очолив відомий вчений В. Вернадський. У середовищі дослідників дебатуються питання щодо ініціаторів заснування академії: П.Скоропадським або М. Василенком разом з В. Вернадським. Роль, яку у створенні Української АН відіграв П. Скоропадський, ретельно дослідив київський історик В. Ульяновський. Вчений вважає, що роль Гетьмана сучасниками була сильно применшена. Аргументуючи свою позицію вчений спирається на спогади гетьмана, який стверджував, що головним ініціатором створення Української АН був М. Василенко, який використав усі можливості реалізації задуманого. В. Ульяновський наголошував на тому, що Гетьман погодився на створення академії, і це головне. Аргументи вченого зводилися до думки, що без згоди П. Скоропадського така ризикована, на той час, ідея не втілювалася б у життя, як, наприклад, це відбулося за часів Української Центральної Ради. Щоправда вже у більш пізніх своїх спогадах П. Скоропадський не підтверджував ініціативу організації академії особисто М. Василенком. Гетьман стверджував, що разом з М. Василенком та іншими діячами розроблялися лише загальні директиви щодо її організації, які згодом втілювалися у життя. Очевидно, також те, що П. Скоропадський відіграв помітну роль при обранні президента академії. Першим і головним кандидатом на цю посаду він вважав Михайла Грушевського, так як, гетьман поважав і цінував його роль в українізації і розумів його цінність на посаді президента. Але той відмовився, що дуже засмутило П. Скоропадського. Одна із причин – їхні розбіжні політичні погляди. Зі спогадів М. Василенка і В. Вернадського, гетьман дізнався про створення академії саме від М. Василенка, хоча й сам виношував таку ж ідею. Загалом він неодноразово обговорював питання що стосувалися створення академії, зголосився допомагати чим потрібно у цій справі і в кінці кінців підтримав саму ідею та дав свою згоду на її реалізацію⁴. Власне, відповідно до завдань нашого дослідження проблема має бути окреслена у дещо іншій площині, а саме – яку роль в українізації

¹ Підлісний Д. (2014). Роль академічних нарад у реформуванні системи вищої освіти: досвід революційної доби (1917 – 1920рр). *Гілея: науковий вісник*. Вип.87. С. 40.

² Цит. Завальнюк О. (2002) Вироблення концепції будівництва українського національного університету (початок ХХ ст. – 1920р.) . *Етнічна історія народів Європи: зб. наук. пр.* Київ. С. 81.

³ Розовик Д. (2001) Становлення національної вищої освіти і науково-дослідної праці в Україні (1917-1920 рр). *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 8. С. 57.

⁴ Ульяновський В. (2008) Гетьман Павло Скоропадський і справа заснування Української академії наук. *Український історичний журнал*. № 6. С. 26-38.

науки і вищої школи відіграло академічне середовище й академія як організація, що об'єднувала кращі національно-патріотичні сили у роки революції.

Висновок. Аналіз історіографічних джерел новітньої доби дозволив автору статті зробити висновок, що тема українізації вищої школи доби Національної революції залишається у дослідницькому сенсі невичерпаною. Основну увагу науковці концентрували на висвітленні таких аспектів: реформування імперської системи вищої школи у частині перебудови її науково-освітніх програм, мови навчального процесу; розбудови української державної університетської та спеціальної вищої освіти; висвітлення ролі історичних персоналій діяльність яких асоціюється у суспільній свідомості із революційними трансформаціями вищої освіти доби Української революції.

У найближчій перспективі вивчення таких складових досліджуваної проблеми як законодавче забезпечення процесів реформування та розбудови вищої школи, створення системи підготовки та перепідготовки наукових кадрів середньої та вищої ланки для закладів вищої освіти, висвітлення ролі академічного середовища й Всеукраїнської академії наук у реформуванні вищої школи України доби Національної революції 1917-1921 років.

References:

1. Kapeliushnyi V. (2004) *Ukrainska natsionalna derzhavnist doby vyzvolnykh zmahan (1917–1921 rr.): istoriografii*. [Ukrainian national statehood during the era of liberation struggles (1917–1921): historiography] Kyiv. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. [in Ukrainian]
2. Mashevskiy O. (1997) *Polityka uriadu Hetmana P. Skoropadskoho v haluzi osvity, nauky, mystetstva*. [The policy of the government of Hetman P. Skoropadskyi in the field of education, science, art.] Kyiv. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. [in Ukrainian]
3. Ivanova L. (1997) *Stanovlennia ta rozvytok radianskykh orhaniv upravlinnia osvitoiu v Ukraini (1917–1920)*. [Formation and development of Soviet education management bodies in Ukraine (1917–1920)] *Visnyk derzhavnoi akademii upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Vyp. 1. 236–260*. [Bulletin of the State Academy of Management under the President of Ukraine. Vol. 1. 236–260.] [in Ukrainian]
4. Filonenko O. (2018) *Osvita Yelysavethradshchyny (Kirovohradshchyny) druhoiu polovyny XX–XX stolittia v istoriko-pedahohichnykh refleksiakh ukrainskykh doslidnykiv*. [Education of the Yelysavetgrad region (Kirovohrad region) in the second half of the 20th–20th centuries in the historical and pedagogical reflections of Ukrainian researchers.]. Uman. Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni P. Tychyny. [in Ukrainian].
5. Filonenko O. (2018) *Osvita Yelysavethradshchyny (Kirovohradshchyny) druhoiu polovyny XX–XX stolittia v istoriko-pedahohichnykh refleksiakh ukrainskykh doslidnykiv*. [Education of the Yelysavetgrad region (Kirovohrad region) in the second half of the 20th–20th centuries in the historical and pedagogical reflections of Ukrainian researchers.]. Uman. Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni P. Tychyny. [in Ukrainian].
6. Pidlisnyi D. (2011) *Vyshcha shkola Ukrainy v period 1917–1921 rr.: istoriografii problemy*. [Higher school of Ukraine in the period 1917–1921: historiography of the problem] *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "Kharkivskiy politekhnichnyi instytut" : zbirnyk naukovykh prats. No 20. 109–117* [Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute": a collection of scientific works. No. 20. 109–117.] [in Ukrainian].
7. Matviienko N. (2013) *Osvitnia polityka ukrainskykh uriadiv v revoliutsiini chasy (1917–1920 rr.): novitnia istoriografii*. [Educational policy of Ukrainian governments in revolutionary times (1917–1920): the latest historiography]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy. Vyp. 39*. [Ethnic history of the peoples of Europe. Vol. 39]. 145–148 [in Ukrainian].
8. Zavalniuk O. (2011) *Utvorennia i diialnist derzhavnykh ukrainskykh universytetiv (1917–1921 rr.)*. [Formation and activity of state Ukrainian universities (1917–1921).] Kamianets-Podilskiy: Aksioma. [in Ukrainian].
9. Rozovyk D. (2004) *Natsionalno-kulturne budivnytstvo v Ukraini u 1917–1920 rr.* [National and cultural construction in Ukraine in 1917–1920.] Kyiv. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. [in Ukrainian].
10. Zavalniuk O. (2011) *Utvorennia i diialnist derzhavnykh ukrainskykh universytetiv (1917–1921 r.)*. [Formation and activity of state Ukrainian universities (1917–1921)] Kyiv. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
11. Bondarchuk L. (2017) *Storinka istorii Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Vseukrainskyi nauково-praktychnyi seminar «Rozvytok osvity v dobu Ukrainskoi revoliutsii (1917–1921)*. [History page of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanova. All-Ukrainian scientific and practical seminar "Development of education during the Ukrainian revolution (1917–1921).] *Zbirnyk materialiv Vseukrainskoho nauково-praktychnoho seminaru 17 travnia 2017 roku. 49*. [Collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical seminar on May 17, 2017. 47–49.] [in Ukrainian].

12. Vysotska T. (2021) Osvita v Ukraini periodu Revoliutsii 1917–1921 rokiv: Nezavershena sprobа reformuvannia. [Education in Ukraine during the Revolution of 1917–1921: An unfinished attempt at reform.] *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho universytetu imeni V. Hnatiuka*. T.1. 168–178. [Scientific notes of the Ternopil National University named after V. Hnatiuk. T.1.168–178] Doi: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.21.1.21> [in Ukrainian].
13. Rozovyk D. (2001) Stanovlennia natsionalnoi vyshchoi osvity i naukovo-doslidnoi pratsi v Ukraini (1917–1920 rr). [Formation of national higher education and research work in Ukraine (1917–1920)]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy. Vyp. 8. 55–58*. [Ethnic history of the peoples of Europe. Issue 8. 55–58.]. [in Ukrainian].
14. Ivanova O., Pidlisnyi D. (2017) Dosvid transformatsii vyshchoi osvity Kharkivskoho rehionu za revoliutsiinoi doby (1917–1921 rr.): sotsiokulturni ta ekonomichni aspekty. Rehion. [The experience of transformations of higher education in the Kharkiv region during the revolutionary era (1917–1921): socio-cultural and economic aspects. Region.] *Stratehiia optymalnoho rozvytku. Materialy Mizhnar. naukovo – praktychna konferentsiia (Xarkiv 19–20 veres. 2017 r.)* [Strategy of optimal development. Materials of the International scientific and practical conference., September (Kharkiv 19–20, 2017.)], 191–193 [in Ukrainian].
15. Korzh-Usenko L. (2018) Rozbudova merezhi vyshchykh navchalnykh zakladiv u dobu ukrainskoho derzhavotvorennia (1917–1920 rr.). [Development of the network of higher educational institutions during the period of Ukrainian state formation (1917–1920)]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Seriiia pedahohika. No 1. 29–37* [Scientific Bulletin of the Melitopol State Pedagogical University. Pedagogy series. No. 1. 29–37.]. [in Ukrainian].
16. Rozovyk D. (2004) Natsionalno-kulturne budivnytstvo v Ukraini u 1917–1920 rr. [National and cultural construction in Ukraine in 1917–1920.] Kyiv. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. [in Ukrainian].
17. Zavalniuk O.M. (2010) Kadry ukrainskykh universytetiv u 1918–1920 rr.: osoblyvosti formuvannia i yakisnyi sklad. [Personnel of Ukrainian universities in 1918–1920: peculiarities of formation and quality composition.] *Visnyk Kamianets-Podil'skoho Natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Istorychni nauky. Vyp. 3. 258–273* [Bulletin Kamianets-Podil'skyi National University named after Ivan Ohienko. Historical sciences. Vol. 3. 258–273.]. [in Ukrainian].
18. Pidlisnyi D. (2014) Rol akademichnykh narad u reformuvanni systemy vyshcho osvity: dosvid revoliutsiinoi doby (1917–1920rr). [The role of academic meetings in reforming the system of higher education: the experience of the revolutionary era (1917–1920).] *Hileia: naukovyi visnyk. Vyp.87. 39–42* [Gilea: Scientific Bulletin. Issue 87. 39–42] [in Ukrainian].
19. Makarenko K. (2019) Ukrainizatsiia Vyshchoi osvity v period Ukrainskoi Tsentralnoi Rady ta Hetmanatu P. Skoropad'skoho (1917–1918rr.). [Ukrainization of Higher Education during the period of the Ukrainian Central Council and the Hetmanate of P. Skoropadsky (1917–1918).] *Ukrainoznavstvo: zbirnyk naukovykh prats Vyp. 2 (71). 192–201* [Ukrainian studies: collection of science works Issue 2 (71). 192–201.] doi: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.2\(71\).2019.169677](https://doi.org/10.30840/2413-7065.2(71).2019.169677) [in Ukrainian].
20. Muzyka O. (2012) Osvitnia polityka Tsentralnoi Rady (cherven – lystopad 1917r). [Educational policy of the Central Rada (June – November 1917).] *V Volynska mizhnarodna is Istoryko-kraieznavcha konferentsiia „Луцьк, 9–10 листопада 2012.”* [V Volyn international historical and local history conference, (Lutsk, November 9–10, 2012.)].198–201. [in Ukrainian].
21. Zavalniuk O. (2002) Vyroblennia kontseptsii budivnytstva ukrainskoho natsionalnoho universytetu (pochatok XXst.–1920r.). [Development of the concept of construction of the Ukrainian national university (beginning of the 20th century–1920).] *Etnichna istoriia narodiv Yevropy: zbirnyk naukovykh prats*. [Ethnic history of the peoples of Europe: collection of science works] Kyiv, 80–85. [in Ukrainian].
22. Rozovyk D. (2001) Stanovlennia natsionalnoi vyshchoi osvity i naukovo-doslidnoi pratsi v Ukraini (1917–1920 rr). [Formation of national higher education and research work in Ukraine (1917–1920).] *Etnichna istoriia narodiv Yevropy. Vyp. 8. 55– 58* [Ethnic history of the peoples of Europe. Issue 8. 55–58.]. [in Ukrainian].
23. Ulianovskiy V. (2008) Hetman Pavlo Skoropad'skyi i sprava zasnuvannia Ukrainskoi akademii nauk. [Hetman Pavlo Skoropadskyi and the founding of the Ukrainian Academy of Sciences.] *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. No 6. 26–38*. [Ukrainian historical journal. No. 6. 26–38]. [in Ukrainian].